

Јасмина Чолић
Маријана Савов Стојановић

МУЗИЧКА КУЛТУРА 7

Уџбеник музичке културе
за седми разред основне школе

САДРЖАЈ

Водич кроз уџбеник.....	4
1. МУЗИЧКА РАДИОНИЦА	
Како је диван свет!	8
Кроз нашу историју	14
Староградске песме.....	18
Српска духовна музика.....	22
2. ПУТОВАЊЕ КРОЗ ИСТОРИЈУ	
Барок	32
Опера	36
Инструментална музика у бароку	43
Вокално-инструментална музика у бароку	49
Барокна песмарица	56
Класицизам	60
„Добри тата Хајдн“.....	68
Моцарт – чудо од детета	71
Бетовен је само један	75
Класична песмарица	82
Музички квиз	87
3. ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ	
Гудачки инструменти.....	90
Виолина.....	92
Виола	95
Виолончело	96
Контрабас	97
Трзалачки инструменти	99
Харфа	100
Лаута	102
Мандолина.....	104
Гитара	105
Тамбура	111
Балалајка.....	112
Цитра	113
4. ФОЛКЛОРНА ТРАДИЦИЈА СРБИЈЕ	
Богатство српске народне традиције.....	116
Западна Србија.....	124
Централна Србија	126
Североисточна Србија	128
Југоисточна Србија.....	130
Војводина	133
Косово и Метохија	136
У духу изворних песама	139
Чија је ово песма?	141
Како се игра, пева и свира у Ансамблу <i>Коло</i>	142
Идемо на концерт.....	146
Речник појмова	147
Нотни примери за певање и свирање.....	148
Списак нумера на ЦД-у.....	150
Решења	152

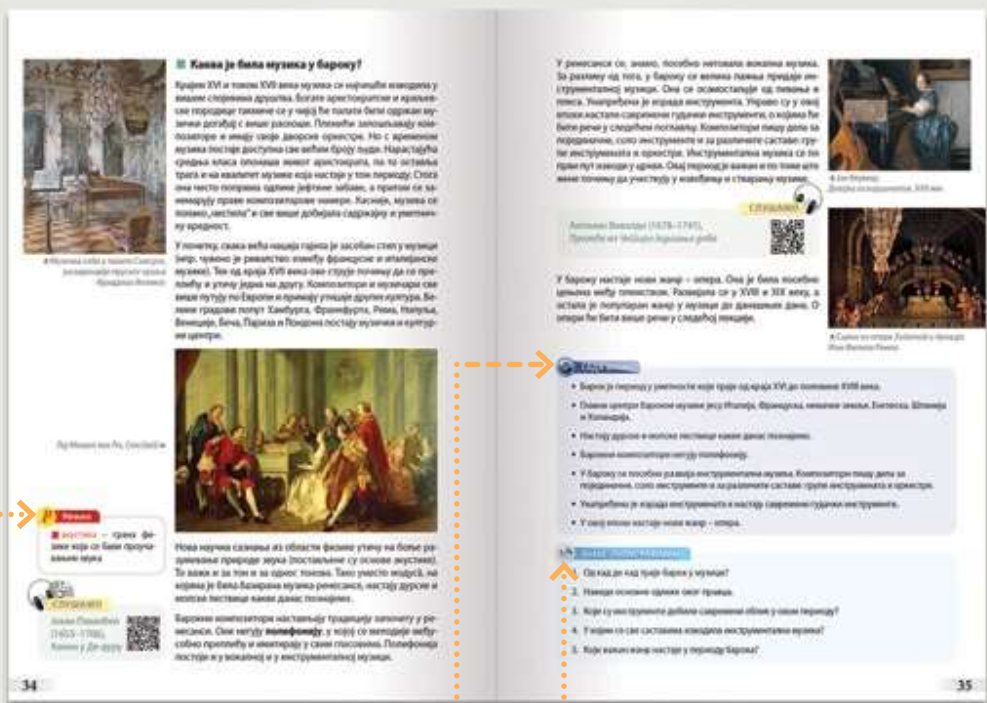
ВОДИЧ КРОЗ УЏБЕНИК

Надамо се да ћеш открити много тога новог и занимљивог помоћу овог малог водича кроз свет музике. Прошетаћемо кроз историју, упознаћемо жичане инструменте и фолклорну традицију Србије, научићемо нове појмове, певаћемо, свираћемо, слушаћемо музику! У овој књизи све је припремљено за тебе, а ми ти желимо да је надмашиш и да постанеш мали истраживач и велики љубитељ непрегледног царства музике. Уживај у својој новој књизи и музици, истражуј, учи и стварај!

QR код те води у истраживање музике на интернету. Најпре на pamетном телефону или таблети преузми бесплатну апликацију за читање QR кодова. Има их у свим оперативним системима, па изабери ону која ти се највише допада или затражи помоћ од наставника информатике. Када преузмеш апликацију, сними QR код из књиге и он ће те одвести право на интернет, где можеш да гледаш и слушаш примере онога о чему се говори у лекцији.

У Речнику се налазе објашњења мање познатих речи.

У рубрици **Сада знам**, која се налази на крају сваке лекције или области, можеш да се подсетиш најважнијих појмова и повежеш их с претходно стеченим знањем.

Рубрика **Знам, умет, разумем** помаже ти да своје знање самостално провериш.

Химна је свечана песма која представља државу и народ. Изводи се на свим догађајима који су важни за земљу и на разним међународним такмичењима и манифестацијама. Када се изводи нека државна химна, увек се стоји, из поштовања према том народу и тој држави.

Боже правде

Музика: Даворин Јенко
Текст: Јован Ђорђевић

Andante maestoso (Умерено лагано, свечано)

2. Сложи српску браћу драгу
на свак' дичан, славан рад.
Слога биће пораз врагу,
а најјачи Српству град.
Нек на српској блиста грани
братске слоге златан плод.
Боже, спаси, Боже, храни
српске земље, српски род.
Србију нам, Боже, брани,
моли ти се српски род.

3. Нек на српско ведро чело
твог не падне гнева гром.
Благослови Србу село,
поље, њиву, град и дом!
Кад наступе борбе дани,
к победи му води ход.
Боже, спаси, Боже, храни
српске земље, српски род.
Србију нам, Боже, брани,
моли ти се српски род.

4. Из мрачнога сину гроба
српске славе нови сјај.
Настало је ново доба,
нову срећу, Боже, дај!
Отаџбину српску брани,
петвековне борбе плод.
Боже, спаси, Боже, храни,
моли ти се српски род.
Србију нам, Боже, брани,
моли ти се српски род.

Наша химна *Боже љравде* први пут је изведена 1882. године приликом свечаности на којој је Србија проглашена за краљевину, а Милан Обреновић за краља.

Музичка радионица

1

У овој области:

- научићеш да певаш нове песме;
- свираћеш песме или изводити пратњу уз њих;
- проширићеш знање о познатим музичким појмовима и научити неке нове;
- упознаћеш се с нашом староградском музиком;
- допунићеш своје знање о томе како се развијала наша духовна (црквена) музика.

Музика је универзални језик. Лако се разуме и учи, а једноставно се споразумева њоме. Она изражава наше емоције и мисли, заступљена је у разним тренуцима нашег живота: када

смо срећни, тужни, полетни, усамљени, безбрижни... Може да се слуша, пева, свира, ствара самостално или у друштву. Увек је можеш носити са собом, јер живи у теби.

КАКО ЈЕ ДИВАН СВЕТ!

Кључни појмови

■ Де-дур

Негде иза дуге

Музика: Харолд Арден
Текст: Едгар Харбург

Andante (Умерено лагано)

p

Нег - де ту и - за ду - ге сун - це сја, не - где
Нег - де ту и - за ду - ге не - бо зри, сно - ви

1. по - сто - ји зем - ља о ко - јој са - њам ја.
да - ју ти пра - во да та - мо бу - деш

2. А
ти.

је - дног да - на ви - де - ћу ја зве - зду ко - ја с не - ба па - да ме - ни. Про -

бу - ди - ћу се у тој зе - мљи где за ме - не све се ра - ђа и све се зе - ле - ни.

p

Нег - де, ту и - за ду - ге све - мир плав,

пла - ве пти - це се бу - де, што с њи - ма ни - сам ја.

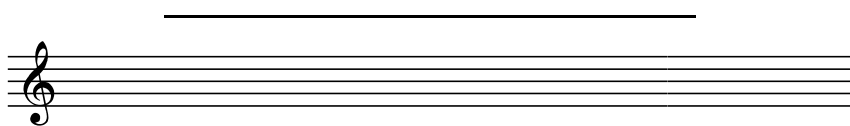
СЛУШАМО

Који ритмички инструмент би био погодан за пратњу у овој песми? Ми предлажемо триангл, а можеш и само да пуцкеташ прстима.

Подсети се: шта је лествица? Какве лествице постоје?

Која дурска лествица нема ниједан предзнак? Испиши је у нотном систему и напиши њен назив на линији.

ПРОБАЈ И ТИ

Отпевај следећи пример солмизацијом, а затим га одсвирај на расположивом мелодијском инструменту.

Andante (Умерено лагано)

Допиши повисилицу испред сваке ноте *фа*. Како се зове повишена нота *фа* (*еф*)? Који наставак додајемо абецедном називу нота кад их повисимо? Одсвирај овај пример на свом инструменту, прво без повишене нота *фа*, а затим и с повишеним тоном *фа*. Какве разлике опажаш?

Научио/-ла си у претходним разредима да **повисилица** повишава тон за полустепен. **Полустепен** је најмање звучно растојање између два тона. Одсвирај на мелодици или на пијанину таква два тона у исто време. Како описујеш то звучање?

Подсети се: шта значи тачка поред главе ноте?

Када се с десне стране ноте налази тачка, то значи да та нота траје дуже, тачно за половину свог основног трајања. Ноту с тачком са стране називамо **пунктирана нота** (од латинске речи *punctum* што значи *тачка*).

ПРОБАЈ И ТИ

Допиши ноту која недостаје.

Нејге иза гује је позната нумера из филма *Чаробњак из Оза* (1939), који је, по многим анкетама, један од десет најбољих филмова свих времена. Да ли ти је познат овај филм или књига по којој је снимљен? Ову песму у филму изводи глумица Џуди Гарланд, која је за ту улогу награђена Оскаром за најбољег младог глумца. Аутори песме су такође награђени Оскаром за најбољу оригиналну песму.

Нејге иза гује,
Џуди Гарланд

▲ Џуди Гарланд, кадар из филма *Чаробњак из Оза*

Песма *Нејге иза гује* остала је врло популарна до данашњих дана. Обрадили су је и изводе је многи познати музичари различитих жанрова. Послушај како звучи у извођењу певачице Аријане Гранде.

Путем снова

Музика: Весна Вељковић
Текст: Ана Маглица

Allegretto (Умерено брзо)

mf

У мо - ме ср - цу ма - лом пу - но сно - ва ту је ста - ло, би - стрих
 Не - ма ниш - та го - ре кад се гла - ва и ср - це бо - ре, а - ли

ка - о не - бо пла - во, ко зве - зда прах све - тлу - ца - во. Ал'
 знам да не - ћу ста - ти сно - ве сво - је са - ња - ти.

он - да гла - ва ка - же не дај да те ср - це ла - же, са - мо
 Жи - вот ме - не че - ка, ме - ста блис - ка и да - ле - ка, а - ли

по - слу - шај ти ме - не, са ср - цем не гу - би вре - ме. Ку - да
 по - ћи пу - тем ко - јим да ср - це и гла - ву спо - јим. Ку - да

во - де сно - ви мо - ји и за - што ја се о - ва - ко бо -
 во - де мо - ји сно - ви и за - што ја се са со - бом бо -

- јим? Да л' да слу - шам сво - је ср - це и - ли гла -
 - рим? Да л' да слу - шам о - ву гла - ву ил' ср - це сво -

1. - ву? Ма, ко је у пра - ву? Ку - да
 - је, пи - та - ње то је.

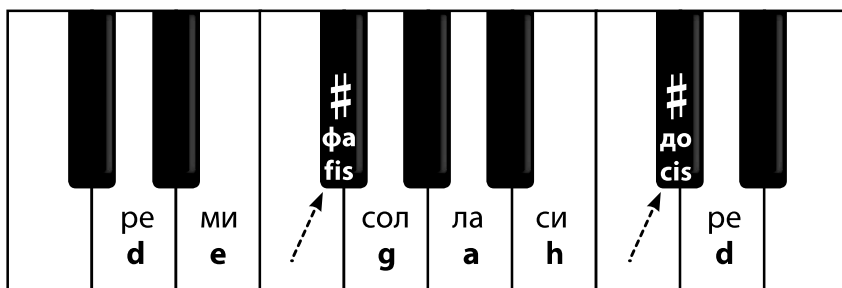
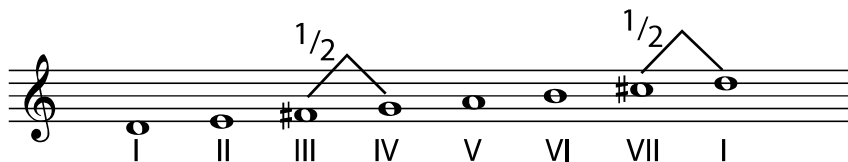
2.

Шта ти „послушаш“ када си у недоумици: своје срце или главу?

Уочи у нотном запису песме *Пућем снова* две повисилице које су записане иза виолинског кључа. На које тонове се односе? Да ли ће ти тонови бити повишени у целој песми или само у неким тактовима?

Дурска лествица која има две повисилице – *фис* и *цис* – почиње од тона *ре* (*ge*) и зове се **Де-дур**. Као што већ знаш, свака дурска лествица има полустепене између III и IV ступња, и VII и I ступња. Да би се задржао такав распоред целих степена и полустепена, у Де-дур лествици постоје **две повисилице**: за тонове *еф* и *це* (*фис* и *цис*).

Песма *Пућем снова* сачињена је од тонова Де-дура. Зато кажемо да је песма у Де-дуру. Поред записаних повисилица, то нам потврђује и последњи тон ове песме – *ре* (*ge*).

ПРОБАЈ И ТИ

Допиши повисилице тамо где је потребно да би пример био у Де-дуру. Потом га одсвирај на расположивом мелодијском инструменту.

Подсећи се: која дурска лествица има једну повисилицу као предзнак?

КРОЗ НАШУ ИСТОРИЈУ

Кључни појмови

- корона
- хармонска молска лествица

Што се боре мисли моје

Стихови: кнез Михаило Обреновић

Adagio (Лагано) *mp* *mf*

Што се бо-ре ми - сли мо-је, — и-скус-тво ми ћу-тат' ве-ли. Беж' - те са - да, ви о - бо - је, нек ми ср - це го - во - ри. Беж' - те ри.

2. Први поглед ока твога,
сјајном сунцу подобан,
пленио је срце моје,
учинио робом га.

3. Да те љубим, о једина,
целом свету казаћу,
сам' од тебе, ах премила,
тајну ову сакрићу.

Шта мислиш, зашто се „боре“ мисли кнеза Михаила Обреновића?

Постоји више претпоставки ко је компоновао музику на ове стихове кнеза Михаила. Оно што се засигурно зна јесте да је варијације на ову песму 1860. године у Бечу извео Корнелије Станковић, наш први школовани музичар.

САЗНАЈ ВИШЕ

▲ Споменик кнезу Михаилу и Народно позориште у Београду

За време владавине кнеза Михаила Обреновића турска војска се повукла из српских градова. Он је помагао многе учене Србе, међу њима и Вука Стефановића Караџића, Бранка Радичевића, Ђуру Даничића. Поред тога што је био врло образован владар и вешт дипломата, волео је да пише поезију.

Захваљујући њему изграђено је Народно позориште у Београду. Такође, за време његове владавине започела је изградња двора Старо здање у Аранђеловцу, које се у XIX веку убрајало у најлепше и највеће грађевине у Србији. Он је први владар коме је народ подигао споменик. Налази се у самом центру Београда, близу улице која носи његово име.

Корона (^) означава да треба продужити ноту или паузу изнад које је написана. Није одређено за колико се треба „зауставити“ на ноти или паузи, већ се продужава по осећају и с мером. Најчешће је то за половину трајања те ноте или паузе. Пронађи корону у песми *Што се боре мисли моје*.

У Првом светском рату (1914–1918), упоредо с ратовањем и страдањима, настајале су песме, химне, маршеви које су испевали и изводили српски војници-музичари. Композиције маршевског карактера подстицале су борбени дух и морал. Бројне песме су осликале жудњу војника за домовином, бол и патњу рањеника. Певане су уз битке, на одмориштима, у болницама. Поједине су постале врло популарне и међу савезничким војницима и страним мисијама.

СЛУШАМО

Тамо далеко

Тамо далеко

Moderato (Умерено)
mp

Та - мо да - ле - ко, да - ле - ко од мо - ра,
та - мо је се - ло мо - је, та - мо је Ср - би - ја.

2. Тамо далеко, где цвета лимун жут,
тамо је српској војсци једини био пут.

3. Без отаџбине на Крфу живех ја,
али сам поносно клиц'о: Живела Србија!

▲ Френсис Овен Селсбери, *Краљ Пејтар и српска војска се повлаче преко Албаније, уље на платну*

САЗНАЈ ВИШЕ

Наш чувени научник Никола Тесла је, по сопственој жељи, сахрањен уз ову песму.

У збирци песама које су певане у Првом светском рату, аутор Жарко Петровић је написао о песми *Тамо далеко*: „Од свих најродољубивијих, најоплаканијих, најмелодичнијих, најнационалнијих, најосећајнијих, највојничкијих, наших и не-наших песама, песма *Тамо далеко* би се могла прогласити химном српског војника.”

Песма *Тамо далеко* настала је на грчком острву Крфу, после повлачења српске војске и цивила преко завејаних и залеђених планина Црне Горе и Албаније. Многи нису преживели прелазак преко Албаније, те се он због тога назива и албанска голгота. Песма *Тамо далеко* врло брзо је постала омиљена међу српским војницима, али и међу осталим борцима на Солунском фронту – Енглезима, Французима, Чесима...

Спорно је ко је аутор ове песме, али она, као и остале које су настале у народу, има више варијанти текста.

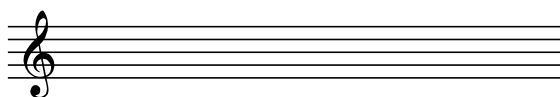

Српски логор на Крфу ▶

Да ли је песма *Тамо далеко* компонована у дуру или у молу? Који предзнак препознајеш иза кључа?

Већ смо обновили дурску лествицу с овим предзнаком – Еф-дур. Подсети се да свака дурска лествица има своју паралелну молску лествицу. Паралелне лествице имају исте предзнаке, тонове, али почињу различито. Паралелну молску лествицу добијамо када од VI ступња дурске лествице поређамо седам узастопних тонова и после њих поновимо први тон.

Напиши природни де-мол.

Путовање кроз историју

2

У овој области:

- схватићеш како је друштво утицало на развој музике;
- сазнаћеш како се мењала музика у периоду барока и класицизма;
- слушаћеш, певаћеш и свираћеш композиције настале у бароку и класицизму;
- упознаћеш музичке инструменте коришћене у овим епохама.

Музика настала у прошлости је као прозор кроз који можемо да завиримо и видимо како су некада људи живели, размишљали и изражавали своја осећања.

У петом и шестом разреду упознали смо се са музиком насталом у праисторији, старом и средњем веку и ренесанси.

Ове године настављамо наше музичко путовање кроз бурне године XVII и XVIII века, када у уметности Европе настају периоди названи барок и класицизам. Верујемо да те на том следећем музичком кораку чека много интересантних утисака. Па хајде да кренемо у тај неоткривени свет!

БАРОК

Кључни појмови

- барок
- полифонија

Циљ музике је да додирне срце.

Јохан Себастијан Бах,
немачки композитор

16.

СЛУШАМО

Марк Антоан Шарпантје
(1643–1704),
Te Deum
(прелудијум)

Да ли ти је позната ова композиција? У којим приликама се најчешће чује?

Поделите се у две групе. Једна нека изведе тему из Шарпантјеовог дела на расположивим мелодијским инструментима, а друга нека осмисли и изведе ритмичку пратњу.

Te Deum (прелудијум)

Марк Антоан Шарпантје

Allegro (Брзо)

To Coda

D.S. al Coda

Речник

■ **прелудијум** – прелудијум потиче од латинске речи *preludium*, што значи *уводни комад, уводно дело*

Период ренесансе донео је значајне промене у Европи. Велика географска открића у XV и XVI веку отварају нове поморске путеве. Отуда обале Атланског океана добијају онај значај који је вековима уназад имало Средоземље. Приобални градови западне Европе прерастају у велике луке и постају центри економске и политичке моћи. Осим тога, током XVII века поједине монархије освајају нове територије на другим континентима (колоније). Велико богатство прилива се у Европу из далеких земаља, што ствара све веће класне разлике у друштву. Краљеви и племство живели су у богатству и раскоши, а обичан народ је бивао све сиромашнији. Реформација Цркве коју је извео Мартин Лутер уздрмала је Католичку цркву, те се протестантизам шири на многе земље средње и северне Европе.

◀ Версај, дворац француских краљева, познат је надалеко по својој лепоти. Изграђен је као ловачки дворац за Луја XIII, а дограђен је за време владавине Луја XIV. Био је резиденција краљева Луја XIV, Луја XV и Луја XVI.

Велика научна открића, економски напредак градова, као и развитак друштвеног, културног и политичког живота утицали су и на промене у уметности. Настао је нови период – касније назван **барок** – који траје од краја XVI до половине XVIII века. Реч барок потиче од португалске речи *barocco*, што значи *бисер нејравилног облика*. Овај правац је био заступљен у већем делу Европе. Посебно је великог трага оставио у Италији, Француској, у немачким земљама, Енглеској, Шпанији и Холандији.

Барок се надовезује на позну ренесансу. Племените идеје хуманизма и антички узор и даље инспиришу уметнике, али на динамичнији начин. Граде се раскошне цркве и палате с много украса (деталја, орнамената). Њихова величанственост је одраз моћи владара и свештенства. У сликарству, мир и једноставност ренесанских мотива замењују покрет, узбуђеност и драматичност. Барокни сликари користе светлосне контрасте и приказују сцене из свакодневног живота. Зато им полази за руком да представе свет око себе врло реално. Отуда кажемо да је реалистичност важна одлика уметности овог периода.

◀ Познато дело италијанског сликара Каравача *Одмор за време бега у Египат* прожима љубав према духовној музици. На слици је приказан анђео који свира виолину да би Јосифу, Марији и Христу улепшао тренутак одмора. На хартији у Јосифовим рукама јасно се види нотни запис једне фламанске мелодије са стиховима из Старог завета.

▲ Музичка соба у палати Сансуси, резиденцији пруског краља Фридриха Великог

■ Каква је била музика у бароку?

Крајем XVI и током XVII века музика се најчешће изводила у вишим слојевима друштва. Богате аристократске и краљевске породице такмиче се у чијој ће палати бити одржан музички догађај с више раскоши. Племићи запошљавају композиторе и имају своје дворске оркестре. Но с временом музика постаје доступна све већем броју људи. Нарастајућа средња класа опонаша живот аристократа, па то оставља трага и на квалитет музике која настаје у том периоду. Стога она често поприма одлике јефтине забаве, а притом се занемарују праве композиторске намере. Касније, музика се полако „чистила“ и све више добијала садржајну и уметничку вредност.

У почетку, свака већа нација гајила је засебан стил у музици (нпр. чувено је ривалство између француске и италијанске музике). Тек од краја XVII века ове струје почињу да се преплићу и утичу једна на другу. Композитори и музичари све више путују по Европи и примају утицаје других култура. Велики градови попут Хамбурга, Франкфурта, Рима, Напуља, Венеције, Беча, Париза и Лондона постају музички и културни центри.

Луј Мишел ван Ло, *Секстет* ►

Р Речник

■ **акустика** – грана физике која се бави проучавањем звука

17.

СЛУШАМО

Јохан Пахелбел
(1653–1706),
Канон у Де-дуру

Нова научна сазнања из области физике утичу на боље разумевање природе звука (постављене су основе акустике). То важи и за тон и за однос тонова. Тако уместо модуса, на којима је била базирана музика ренесансе, настају дурске и молске лествице какве данас познајемо.

Барокни композитори настављају традицију започету у ренесанси. Они негују **полифонију**, у којој се мелодије међусобно преплићу и имитирају у свим гласовима. Полифонија постоји и у вокалној и у инструменталној музици.

У ренесанси се, знамо, посебно неговала вокална музика. За разлику од тога, у бароку се велика пажња придаје инструменталној музици. Она се осамостаљује од певања и плеса. Унапређена је израда инструмента. Управо су у овој епохи настали савремени гудачки инструменти, о којима ће бити речи у следећем поглављу. Композитори пишу дела за појединачне, соло инструменте и за различите саставе: групе инструмената и оркестре. Инструментална музика се по први пут изводи у цркви. Овај период је важан и по томе што жене почињу да учествују у извођењу и стварању музике.

▲ Јан Вермер,
Девојка за вирциналном, XVII век

СЛУШАМО

Антонио Вивалди (1678–1741),
Пролеће из Четџири јодушња доба

У бароку настаје нови жанр – опера. Она је била посебно цењена међу племством. Развијала се у XVIII и XIX веку, а остала је популаран жанр у музици до данашњих дана. О опери ће бити више речи у следећој лекцији.

▲ Сцена из опере *Хијолиј и Ариција*
Жан Филипа Рамоа

САДА ЗНАМ

- Барок је период у уметности који траје од краја XVI до половине XVIII века.
- Главни центри барокне музике јесу Италија, Француска, немачке земље, Енглеска, Шпанија и Холандија.
- Настају дурске и молске лествице какве данас познајемо.
- Барокни композитори негују полифонију.
- У бароку се посебно развија инструментална музика. Композитори пишу дела за појединачне, соло инструменте и за различите саставе: групе инструмената и оркестре.
- Унапређена је израда инструмената и настају савремени гудачки инструменти.
- У овој епохи настаје нови жанр – опера.

ЗНАМ, УМЕМ, РАЗУМЕМ

1. Од кад до кад траје барок у музици?
2. Наведи основне одлике овог правца.
3. Који су инструменти добили савремени облик у овом периоду?
4. У којим се све саставима изводила инструментална музика?
5. Који важан жанр настаје у периоду барока?

ОПЕРА

Кључни појмови

- опера
- либрето
- чин
- нумера
- увертира
- арија
- речитатив
- ансамбл
- хор

Без музике, живио би ми био њразан.

Џејн Остин, енглеска списатељица

18. СЛУШАМО

Клаудио Монтеверди (1567–1643),
опера *Орфеј* (одломак)

Јеси ли имао/-ла прилике да гледаш оперу?
Ко све у њој учествује? Какав утисак је на тебе оставило
оперско певање?

Опера је музичко-сценско дело у коме се радња представља певањем и глумом уз пратњу оркестра. Понекад у опери постоје и балетске сцене. Дакле, у опери се спаја више уметности: музика, књижевност, глума, плес, ликовна и примењена уметност.

Припрема опере је велики посао и на њему се ангажује много људи. То траје по неколико месеци, па чак и година. Музику, као што знаш, пише композитор. Текст опере – **либрето** – пише *либретиста*. Композитор и либретиста врло често блиско сарађују и прилагођавају текст и музику једно другом. *Сценограф* и *костимограф* припремају изглед сцене и костима. *Кореограф* осмишљава балетске сцене. *Да ли знаш како се зове њрво извођење некој музичкој или сценској дела?*

Сцена из опере *Калиста*
Франческа Кавалија ▶

Као и друга драмска дела, и опера може имати неколико **чинова**. Они се, даље, састоје од **нумера**. Нумере су заокружене музичке целине. Међу њима разликујемо: увертуру, арију, речитатив, солистичке деонице, ансамбле солиста и хорове.

На почетку опере оркестар свира увод. Такав увод зове се **увертира**.

Најважније певачке нумере у опери јесу **арије**. Оне имају распеване мелодије и дочаравају емоције јунака. Често показују и умеће певача (виртуозитет), које је у бароку било посебно важно.

Речитатив је нумера у којој певач једноставном мелодијом сличном говору излаже радњу. Тиме се убрзава њено одвијање.

Ансамбли су групе солиста које певају заједно (назив ансамбл потиче од француске речи *ensemble*, што значи *заједно*). Двоје солиста чине дует, троје – терцет, четворо – квартет...

Хорови су веће групе певача. Оне могу представљати народ, анђеле, разна митска бића итд. Улога им је да заједно коментаришу збивања или да наглашавају битне моменте у драмској радњи.

СЛУШАМО

Георг Фридрих Хендл
(1685–1759),
опера *Алчина*,
увертира

19.

СЛУШАМО

Антонио
Вивалди,
опера *Гриселда*,
арија *Agitata da due venti*
(Узнемирила је два вејра)

СЛУШАМО

Георг Фридрих
Хендл, опера
Тамерлан,
речитатив

◀ Ансамбл солиста – сцена из опере
Пусто острво Јозефа Хајдна

◀ Хор у опери – сцена из опере
Ауга Ђузепе Вердија

Данас се опере изводе у позориштима која имају велике сцене и посебан простор за оркестар. Такве оперске куће постоје у свим великим градовима Европе и света. На слици је унутрашњост париске опере. ►

f САЗНАЈ ВИШЕ

Неке опере су грађене у модерном стилу. Једна од таквих је Сиднејска опера у Аустралији, подигнута 1973. године. Кров опере направљен је од великих бетонских „шкољки“. Цела грађевина почива на 580 стубова, који досежу до 25 метара морске дубине. У овом објекту се потроши струје колико у граду од 25.000 становника. Тамо своје представе и концерте изводе Сиднејска позоришна компанија, Аустралијска национална опера и Сиднејски филхармонијски оркестар. Помоћу датог QR кода можеш поћи у виртуелну шетњу овим здањем.

■ Како је настала опера?

20. СЛУШАМО

Јакопо Пери (1561–1633),
опера *Еуридика* (одломак)

▲ Јакопо Пери

Потреба за повезивањем музике и глуме постоји од најранијих периода људске цивилизације. Музичко-сценске представе су се развијале с временом. Увек су обрађиване теме актуелне за тренутак у којем су настале.

Пред крај XVI века Фиренца је била један од италијанских културних центара. Тамо је деловала Фирентинска камера, коју је чинила група уметника. У жељи да обнове старогрчку трагедију, они су створили ново музичко-сценско дело. Оно се у почетку звало музичка драма, а касније је названо опера. Назив опера потиче од латинског израза *operis in musica* што значи *музичко дело*. Композитор Јакопо Пери и песник Отавио Ринучини створили су вероватно прву музичку драму (оперу) *Дафне*. Премијера је била у Фиренци око 1597. године.

Прве опере су биле врло једноставне. У њима је учествовало свега неколико певача и инструмената. Једноставне мелодије биле су сличне певаном говору. Инструменти су служили као пратња гласу.

p Речник

■ **камерата** – реч изведена од италијанске речи за собу. Њоме се означава ла просторија у којој су се одржавали важни скупови.

■ Клаудио Монтеверди (1567–1643)

СЛУШАМО

Клаудио Монтеверди,
хор нимфи из опере *Орфеј*

▲ Клаудио Монтеверди

Клаудио Монтеверди је био један од најзначајнијих италијанских композитора. Његово богато стваралаштво најбоље дочарава прелазак из позне ренесансе у барок. Сматра се једним од последњих ренесансних мадригалиста и првих композитора барокне опере. Прве мадригале написао је са само 16 година. Рођен је у Кремони, али је више од двадесет година живео и радио у Мантови. Тамо је најпре био дворски певач и свирач. После неколико година унапређен је у капелмајстора. Његова прва опера *Орфеј* изведена је у Мантови 1607. године, непосредно после фирентинских опера. Монтеверди у свом делу користи, за оно време, више певача и већи оркестар (око 40 инструмената). Године 1613. прелази у Венецију. Тамо до краја живота ствара и руководи музичарима у чувеној Цркви Светог Марка.

Речник

р

■ **капелмајстор** – музичар задужен за извођење музике током црквених служби, за вођење хора, компоновање и организацију музичког живота у цркви

САЗНАЈ ВИШЕ

f

▲ Мит о Орфеју и Еуридици инспирисао је и бројне ликовне уметнике, па тако и чувеног фламанског сликара Петера Паула Рубенса.

Старогрчки мит о Орфеју и Еуридици био је омиљена тема барокних композитора. По том миту, Орфеј је чаробно певао и свирао на лири. Дивље животиње би се умирале, дрвеће се окретало ка њему... Недуго након што се оженио Еуридиком, његова вољена жена умире. Очајан, Орфеј силази у подземље. Моли Хада, бога мртвих, да је врати у живот. Својом песмом и свирањем очарава цео подземни свет. Хад се сажалио и обећао да ће вратити Еуридику у живот. Упозорио је Орфеја да се не сме окренути за собом док буде излазио из подземног света. Мучен чежњом, Орфеј није издржао. Осврнуо се и тако заувек изгубио своју Еуридику. Три године је гладовао и патио и на крају је од туге и умро.

▲ Театар Сан Касијано прва је оперска кућа у свету. Отворена је у Венецији 1637. године.

22.

СЛУШАМО

Жан Батист Лили,
опера *Изида* (одломак)

Погледај снимак овог извођења помоћу приложеног QR кода. Шта мислиш, ко је диригент, а ко публика?

Франсоа Пиж,
Порџреј неколико музичара
и уметника (1688).
Верује се да су две
централне фигуре на овој слици
Жан Батист Лили и
либретиста Филип Кинол,
који је написао либрето
за оперу *Изида*. ▶

Долазак Монтевердија у Венецију, центар имућних трговаца и морепловаца, подстакао је развој богатог оперског живота у овом граду. У свом почетку, опере су се приказивале само у дворцима богатих аристократских породица. У Венецији се, међутим, први пут изводе у позориштима. Улазнице за оперске представе почињу да се плаћају. Стога опера бива доступна многобројнијој публици. После Венеције, центар сценске музике у Италији постаје и Напуљ.

Из Италије опера почиње да се шири целом Европом. Велики градови као што су Хамбург, Беч, Париз и Лондон постају оперски центри, а тамошњи композитори и сами стварају дела у духу италијанске опере.

Најзаслужнији за стварање француске барокне опере јесте Жан Батист Лили (1632–1687). Лили је био композитор и организатор музичког живота на двору Луја XIV. Наглашавао је важност драме у опери, а примењивао је и балетске сцене. Писао је и балете, у којима је играо заједно с краљем. Поред Жан Батиста Лилија, важан представник француске опере је и Жан Филип Рамо (1683–1764).

Међу представницима немачке барокне опере поменућемо Георга Фридриха Хендла (1685–1759). Хендл је написао велики број опера – око педесет. Као млади композитор радио је и стварао у Хамбургу, центру немачке опере у периоду барока. Касније, у Лондону, настала су нека од његових најважнијих дела. Скоро све Хендлове опере су на италијанском језику. Теме су јунаци из античке историје и митологије, као и библијске приповести.

Ombra mai fu (Беше сенка)

Георг Фридрих Хендл

Largo (Веома споро)

Om - bra mai fu di ve - ge - ta - bi - le ca - ra ed a -
 ma - bi - le, so - a - ve più. Om - bra mai fu di ve - ge - ta - bi - le, ca - ra ed a -
 ma - bile, so - a - ve più, ca - ra ed a - ma - bi - le, om - bra mai fu di ve - ge -
 ta - bi - le, ca - ra ed a - ma - bi - le, so - a - ve più. so - a - ve più!

Превод: Да ли икада беше сенка дрвета
 дража, љупкија и слађа?
 Лепе и меке гранчице
 мог омиљеног платана,
 вама блиска судбина.

Громови, муње и олује
 нека никада не повреду ваш драги мир,
 нити вас поломи прождрљив ветар!
 Ти си мој рај, на томе ти захваљујем.
 Нигде нема тако лепог места.

Најзначајнији енглески композитор барокне опере био је Хенри Персел (1658–1695). Персел је био оргуљаш и дворски композитор. Писао је вокалне и инструменталне композиције. Осим њих, компоновао је музику за позоришне представе и неколико опера. Најпознатија је *Дигона* и *Енеја*.

СЛУШАМО

Хенри Персел, арија
When I am laid in earth
 (Када ме њоложе у земљу)
 из опере *Дигона* и *Енеја*

◀ Сцена Дидонине смрти из опере *Дигона* и *Енеја* Хенрија Персла

САДА ЗНАМ

- Опера је музичко-сценско дело у коме се радња изводи певањем и глумом уз пратњу оркестра.
- Текст опере назива се либрето.
- Опера се дели на чинове, а чинови на нумере. Нумере су заокружене музичке целине. Међу њима разликујемо: увертиру, арију, речитатив, ансамбле солиста и хорове.
- Прва опера, *Дафне* Јакопа Перија, настала је у Фиренци. Први пут је изведена око 1597. године.
- Један од најзначајнијих композитора италијанске опере раног барока јесте Клаудио Монтеверди. Његова прва опера *Орфеј* представља напредак у односу на опере Фирентинске камерате. Монтеверди уводи већи број певача и повећава оркестар (око 40 свирача).
- Најзначајнији представници француске опере јесу Жан Батист Лили и Жан Филип Рамо. Најзначајнији представник немачке опере је Георг Фридрих Хендл, а енглеске Хенри Персел.

ЗНАМ, УМЕМ, РАЗУМЕМ

1. Шта је опера и како је подељена?
2. Подвуци тачан одговор.
  - а) Прва написана опера зове се:
    - *Изида*;
    - *Дафне*;
    - *Орфеј и Еуридика*.
  - б) Омиљена тема барокних опера био је мит о:
    - Самсону и Далили;
    - Орфеју и Еуридици;
    - Дидони и Енеју.
  - в) Ко је најзначајнији представник ране барокне опере у Италији?
    - Волфганг Амадеус Моцарт
    - Ђузепе Верди
    - Клаудио Монтеверди
3. Повежи имена композитора са земљама из којих потичу.

Жан Батист Лили	Немачка
Хенри Персел	Француска
Георг Фидрих Хендл	Енглеска
4. Шта су нумере?
5. Наведи неколико нумера. _____
6. Опиши својим речима како замишљаш оперско извођење.
_____
_____
_____

Музички

1 Инструменти с диркама

Оргуље и **чембало** су најзаступљенији инструменти с диркама у периоду барока. Велики број композиција написан је за соло чембало и соло оргуље. Чембало се редовно користило и као саставни део камерних ансамбала и барокних оркестара.

▲ Чембало

▲ Оргуље

СЛУШАМО

Жан Филип Рамо,
Галанџни
Индијанци

СЛУШАМО

Јохан Себастијан Бах,
Токата и фуга
у де-молу

2 Жичани инструменти

Виолина је гудачки жичани инструмент. Данашњи облик је добила већ у позној ренесанси.

СЛУШАМО

Хајнрих Игнац
Франц Бибер,
Пасакаља

Породицу **виоле да гамба** чине гудачки инструменти настали од старих виола, лира и лаута. Сви ови инструменти развили су се током ренесансе, али су врхунац доживели у бароку.

СЛУШАМО

Антоан Форкере,
Le Leclair

Виолончело је гудачки инструмент који је данашњи облик добио у бароку. Барокно виолончело је било веће и шире од данашњег. Имало је дебље жице.

СЛУШАМО

Доменико Габријели,
La Nascita del Violoncello
(Рођење виолончела)

У бароку се, поред лауте, користе и њене две верзије: теорба и лучна лаута. **Теорба** има дубљи звук од лауте, редове дуплих жица и најчешће се користила као пратећи инструмент. **Лучна лаута** је комбинација лауте и теорбе – има редове дуплих жица као теорба, а звук сличан лаути.

▲ Теорба

СЛУШАМО

С. Л. Вајс,
Пресио

▲ Лучна лаута

ИНСТРУМЕНТИ У бароку

Дувачки
инструменти **3**

Траверзо флаута је попречна флаута, која се правила од различитих врста дрвета. Има тиши и нежнији звук од данашње флауте. Поклапањем рупица прсти-ма добијамо различите висине тонова. Крајем XVII века прављена је од три до четири дела, која се при употреби састављају.

СЛУШАМО

Јохан Себасијан Бах,
Партита за флауту у а-молу

Труба је лимени дувачки инструмент. Имала је врло важну улогу у барокној музици. На њој се често свирала главна тема композиције. Барокна труба је имала дуже тело од данашње трубе. Уместо вентила имала је рупе, које су се поклапале прстима. Може се чути у уводним деловима многих композиција.

СЛУШАМО

Барокне композиције
за трубу

Обоа је дрвени дувачки инструмент. Један је од омиљених инструмента барокних композитора зато што подсећа на прелепо певање. На врху има језичак у који се удувава ваздух, а на телу рупице које се поклапају и тако се производи звук. Барокна обоа је имала мекши и тиши звук од данашње обое.

СЛУШАМО

Јохан Себастијан Бах,
Агађо,
Ораторијум
BWV 249

Фагот је дрвени дувачки инструмент настао у XVI веку. Има двоструки језичак од трске у који се удувава ваздух и тако се производи звук. Дугачка цев, од око 2,5 метра, подељена је на два повезана дела. Као и остали дрвени дувачки инструменти, има низ рупица на свим деловима цеви. Уз то има и сложени механизам поклопаца и полуга које их покрећу. Звук фагота може бити врло распеван, али и покретљив, шаљив и живахан. Свира се у разним саставима и оркестрима. Од барока повремено добија и солистичку улогу.

СЛУШАМО

Антонио Вивалди,
Концерт за фагот и оркестар у ге-молу

МУЗИЧКИ КВИЗ

1. Повежи име композитора са одговарајућом композицијом.

	<i>Турски марш</i>
Бетовен	<i>Месечева соната</i>
Моцарт	<i>Чаробна фрула</i>
Хајдн	<i>Симфонија изненађења</i>
	<i>Ода радосици</i>

2. Поређај периоде у музици, почевши од најстаријег. Испиши бројеве од 1 (најстарији) до 5 (најмлађи) испред следећих појмова.

класицизам   ренесанса   стари век   средњи век   барок

3. Одреди о ком композитору је реч.

А. Написао је 9 симфонија. У компоновању има елементе романтизма – стила у музици који се развијао после класицизма.

_____

Б. Творац класичног стила у музици, називамо га оцем симфоније и гудачког квартета.

_____

В. Бечки класичар који је развио све инструменталне облике овог стила; и опера заузима веома значајно место у његовом стваралаштву.

_____

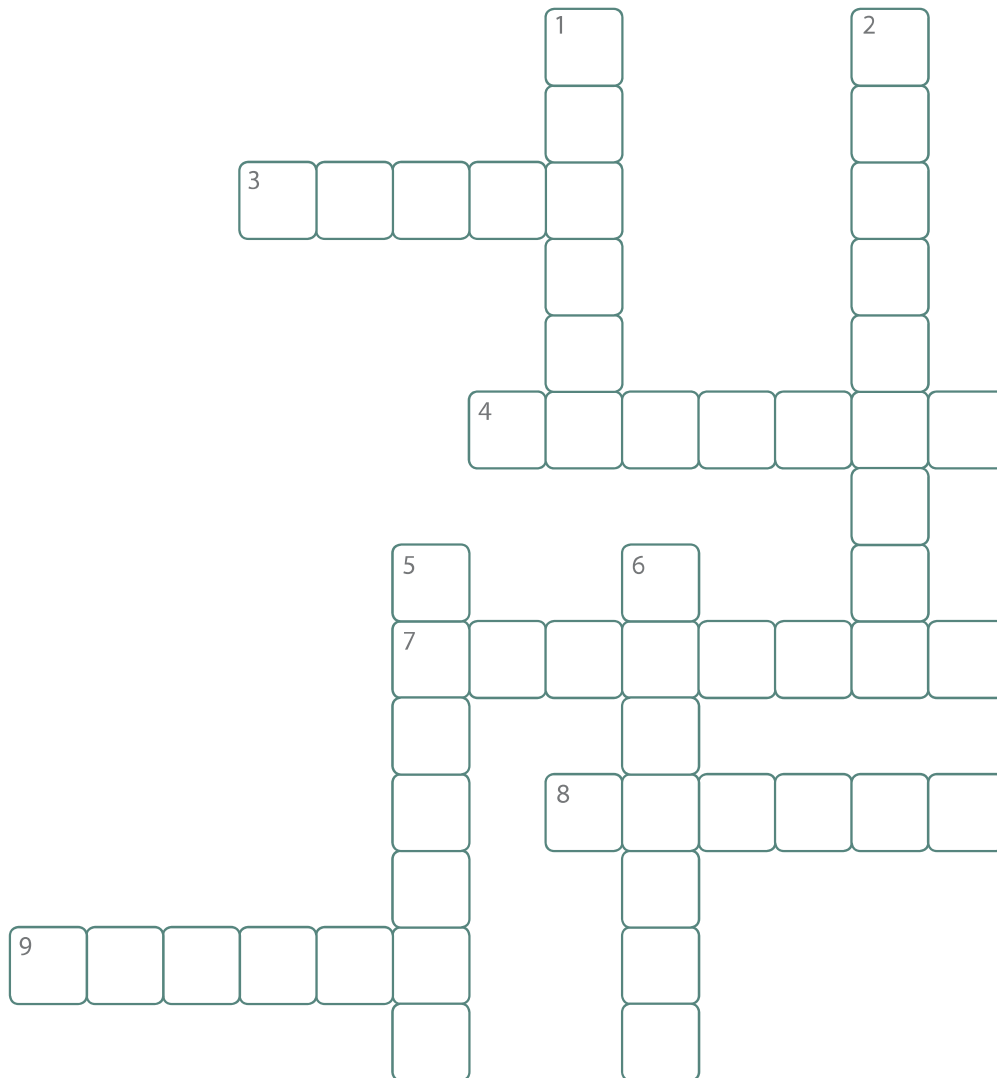
Класична укрштеница

Усправно

- Музички облик написан за соло инструмент, има више ставова
- Музички облик написан за оркестар, има више ставова
- Музички облик написан за соло инструмент уз пратњу оркестра, има више ставова
- Бечки класичар, написао *Судбинску симфонију*

Водоравно

- Бечки класичар, називамо га оцем гудачког квартета и симфоније
- Инструментална музика за мањи ансамбл
- Велика група инструменталиста
- Бечки класичар, омиљени облик му је била опера
- Инструмент са диркама, потомак чембала и монокорда

Жичани инструменти 3

У овој области:

- сазнаћеш како делимо жичане инструменте;
- научићеш да препознаш ове инструменте по тону;
- слушаћеш музику која се изводи на гудачким и трзачким жичаним инструментима;
- сазнаћеш неке занимљивости о композиторима.

Жичани инструменти представљају велику и разноврсну породицу инструмената. Према начину добијања тона делимо их на гудачке и трзачке. Велике изражајне могућности и лепота тона које нам дају инспирисале су многе ствараоце од античких времена до данас.

У следећем поглављу сазнаћеш понешто о сваком од ових инструмената, научити да их препознајеш по боји тона и уживати у певљивости мелодија одсвираних на њима.

ГУДАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Кључни појмови

- жичани инструменти
- гудачки инструменти
- виолина
- виола
- виолончело
- контрабас

*Без музике, живио би био
као љућовање кроз љусцињу.*

Пет Конрој, амерички писац

СЛУШАМО

Жичани инструменти у оркестру

Кога од извођача запажаш на овом снимку? Које инструменте препознајеш? Да ли знаш којој групи инструмента припадају и како се на њима добија тон?

Жичане инструменте према начину добијања тона делимо на гудачке и трзалачке. На **гудачким инструментима** тон се добија превлачењем гудала преко жица. По томе су ови инструменти и добили назив. На трзалачким инструментима звук добијамо трзањем, тј. окидањем жице прстом.

За гудачке жичане инструменте кажемо да су инструменти на којима се могу изводити распеване мелодије. Често их поредимо с људским гласом. Палета тонских боја и динамика – од једва чујних тонова до великог звука – дају извођачима много изражајних могућности. Зато када слушамо виолину или неки други гудачки инструмент, често кажемо да дотиче наше „срце и душу“.

Гудачки жичани инструменти постојали су још од античких времена. Међутим, свој данашњи облик добили су између XVI и XIX века. Поменули смо у поглављу о бароку да су управо у тој епохи настали први савремени гудачки инструменти. Градови на северу Италије Кремона и Бреша постали су тада седишта занатлија који су се посветили изради виолина, виола, виолончела и других гудачких инструмената. Један од најпознатијих мајстора био је Антонио Страдивари из Кремоне. Познате кремонске породице градитеља гудачких инструмената биле су Амати и Гварнери. Многи од кремонских инструмената из периода барока сачувани су до данас. Неки се чувају у музејима, а на појединима се свира на концертним подијумима широм света.

▲ Споменик Антонију Страдиварију у Кремони

СЛУШАМО

Јохан де Меј,
симфонија *Господар Ђрсџенова* (одломак)

Послушај пажљиво композицију и покушај да направиш разлику између звучања гудачких инструмената. Да ли препознајеш гудачке инструменте који дају виши, а који дубљи тон?

Гудачки инструменти су: **виолина, виола, виолончело** и **контрабас**. Висина тонова које производе зависи од величине тела, односно од дужине жица затегнутих на врату инструмента. Што је веће тело инструмента, тон је дубљи. Сви гудачки инструменти направљени су од дрвета и имају четири жице различите дебљине. Притиском прста на одређено место на жици и врату, мењамо висину тона.

Поред класичних инструмената, у данашњој музици често чујемо и електричне гудачке инструменте. Прикључени на струју, дају моћан и интензиван звук. Ови инструменти су најчешће заступљени у року, попу и другим жанровима савремене музике.

САЗНАЈ ВИШЕ

Инструменти Антонија Страдиварија имају посебну вредност. Све виолине које је направио разликују се међусобно. Увек се трудио да им унапреди звук и изглед. Кажу да их виолинисти који их свирају сматрају „сродном душом“ и „делом свога тела“. Процењује се да је направио више од 1.100 жичаних инструмената: виолина, виола, мандолина, гитара и виолончела. До данас је сачувано око 650 примерака. Страдиваријеви инструменти имају огромну вредност, која достиже чак и до двадесет милиона америчких долара.

СЛУШАМО

Електрични инструменти

Један од инструмената на снимку не припада породици гудачких инструмената. Да ли препознајеш који од њих је трзалачки инструмент?

ВИОЛИНА

СЛУШАМО

Џон Вилијамс,
музика из филма *Шиндлерова лисица*

Шиндлерова лисица је филм Стивена Спилберга снимљен 1993. године. Филм је направљен на основу истините приче о немачком предузетнику Оскару Шиндлеру, који је деловао за време Холокауста. Спасао је од сигурне смрти у нацистичким логорима више од хиљаду пољских Јевреја, омогућивши им да раде у његовим фабрикама. Покушај да повежеш музику с радњом филма.

Виолина је најмањи инструмент из породице гудачких инструмената. Због најмањег тела и најкраћих жица, виолина даје највиши тон. Држи се у левој руци између кажипрста и палца. Смешта се испод браде на кључној кости, а с доње стране се понекад придржава левим раменом. Племенитог је и светлог звука и великих изражајних могућности. Виолина је поред клавира најзаступљенији инструмент у класичној музици. Често ћеш чути да су композитори своје најраспеваније и најемотивније мелодије написали баш за виолину. Зато у литератури постоји много композиција у којима овај инструмент има најважнију улогу.

САЗНАЈ ВИШЕ

Жице виолине се праве од упредених јагњећих црева и танких металних нити. Струне на гудалу су од коњског репа. Данас се јагњећа црева замењују неким синтетичким материјалима и легурама метала.

У симфонијском оркестру највише је виолина. Подељене су у две групе: прве виолине, којих има око 16, и друге виолине, којих је око 14. Најважнија међу њима је прва виолина. Музичар која свира прву виолину зове се концертмајстор оркестра.

■ Ко је био аутор једног од најпознатијих концерата за виолину?

СЛУШАМО

Феликс Менделсон,
Концерт за виолину и оркестар у е-молу,
I став (одломак)

Опиши на који начин промена динамике утиче на твој доживљај музике коју слушаш.

Феликс Менделсон (1809–1847) био је један од најзначајнијих немачких композитора XIX века. Врло рано је почео да компонује и наступа, па су га, као и Моцарта, сматрали чудом од детета. У тринаестој години написао је своје прво дело, које је касније и објављено. Компонувао је композиције за соло инструменте, камерне саставе и симфоније. Једно од најпознатијих Менделсонових дела је Виолински концерт у е-молу. Дивних распеваних мелодија и велике изражајности, спада у омиљени и скоро обавезни репертоар виолиниста. Вреди поменути и једну велику заслугу Феликса Менделсона: он је допринео да се музика Јохана Себастијана Баха врати на европску сцену.

▲ Портрет Феликса Менделсона, рад Џејмса Ворена Чајлдлија

СЛУШАМО

Виторио Монти,
Чардаш

Допада ли ти се дело које си слушао/-ла и зашто? Шта мислиш, одакле потиче мелодија композиције? Које инструменте препознајеш на снимку?

Међу извођачима на претходном снимку је и **Немања Радловић**, један од наших најпознатијих виолиниста. Рођен је у Нишу. Са 14 година одлази с породицом у Париз, где и данас живи. Немања наступа у свим великим градовима света. Изводи од 80 до 120 концерата годишње. Снима за велике дискографске куће и сарађује с многим српским и страним уметницима. Своју велику љубав према домовини показује редовним доласцима и наступима у Србији.

САЗНАЈ ВИШЕ

■ Ко је био највећи виртуоз на виолини?

СЛУШАМО

Николо Паганини, *Ла Камџанела*

Какво расположење буди ова музика у теби?
У ком темпу је ова композиција?

Николо Паганини (1782–1840) сврстава се међу најпознатије виолинисте свих времена. Између осталог, привлачио је пажњу немирним духом и необичним изгледом. Многобројна публика је била очарана његовим запрепашћујуће вештим извођењем, о коме су се испредале многе легенде. Причало се чак и да је продао душу ђаволу да би заузврат добио непревазиђену вештину у свирању. Паганини је био и вешт композитор. Већина његових дела намењена је виолини. У извођењу Паганинијевих каприча од музичара се тражи велико мајсторство у свирању. Стога представљају посебан изазов за виолинисте. *Ла Камџанела* је трећи став Паганинијевог Концерта за виолину и оркестар. За клавир га је касније обрадио мађарски композитор Франц Лист.

СЛУШАМО

Послушај и извођење на клавиру. Procени које ти се извођење више свиђа. Објасни зашто.

Франц Лист (1811–1889), *Ла Камџанела*

f САЗНАЈ ВИШЕ

Стефан Миленковић је солиста у композицији Франца Листа *Ла Камџанела*. Стефан Миленковић је, поред Немање Радуловића, један од наших најпознатијих виолиниста. Од малих ногу наступа у најпознатијим концертним салама по читавом свету. Са само 10 година свирао је на Божићном концерту америчком председнику Роналду Регану у Белој кући, у Вашингтону. Наредне године наступио је пред руским председником Михајлом Горбачовом у Београду. Убрзо након тога свирао је и папи Јовану Павлу II. Са шеснаест година прославио је јубилеј од хиљаду одсвираних концерата. Његова блистава каријера наставила се многобројним наградама на такмичењима. Данас живи и ради у Америци, а често наступа и у Србији.

Фолклорна традиција Србије 4

У овој области:

- пропутоваћеш кроз целу Србију посредством музичке фолклорне традиције;
- певаћеш, слушаћеш и свираћеш наше традиционалне песме;
- упознаћеш српске фолклорне инструменте;
- сазнаћеш како се игра у различитим крајевима Србије.

Фолклор је уметност која живи у народу и преноси се с генерације на генерацију. Сама реч фолклор потиче из енглеског језика, а у преводу значи „знање, мудрост народа“ (*folk* – народ; *lore* – знање, мудрост). Фолклор једног народа увек има

везе с његовим пореклом, историјом, начином живота и обичајима. Сваки народ негује свој фолклор и чува га од заборава. На следећим странама пропутоваћемо кроз Србију, уз певање, свирање, играње и слушање традиционалне музике.

БОГАТСТВО СРПСКЕ НАРОДНЕ ТРАДИЦИЈЕ

Кључни појмови

- фолклор
- народна песма
- народна игра
- народни музички инструменти

Мајерња мелодија је оно шћо један народ, їде їог да је и куда їог да оглази, носи са собом као нешћо највредније и најлеїше шћо їосегује.

Павле Аксентијевић

СЛУШАМО

Ансамбл *Коло*

Како су се све представили извођачи у овој нумери?

Фолклор је назив за целокупно народно стваралаштво и уметност: за обичаје, веровања, знања, усмена предања, музику, игру, вајарство, глуму, рукотворине, музичке инструменте.

Фолклорна традиција наше земље је веома богата и разноврсна. На овом подручју укрштали су се утицаји различитих култура. Некада се овде налазила граница Источног и Западног римског царства, а касније Отоманске и Аустријске царевине (Аустроугарске монархије). Зато у нашем фолклору постоје, у исто време, и елементи средњоевропске и оријенталне традиције.

У Србији живи више народа. Сваки негује своју културу и обичаје. Истовремено утичу једни на друге.

Географска разноврсност такође утиче на разлике у фолклору. Народна традиција земљорадника у равницама понекад је другачија од народне уметности сточара у планинским крајевима.

■ Како се и када певало?

СЛУШАМО

Море, изірејала, нане, сјајна месечина

Народна музика и поезија одувек су чиниле целину. Стихови су били незамисливи без мелодије – певали су се. **Народну песму** је стварао талентовани анонимни појединац, у духу постојеће традиције.

Већина становника Србије некада је живела на селу. Колективни дух и осећај заједништва били су врло развијени. Комшије, рођаци и пријатељи заједно су обављали велике и напорне радове, а то су, у исто време, биле прилике и за весеља, игре и заједничко певање. Певање и песма пратили су скоро све важне догађаје у човековом животу (рођење, венчање...). Деци су се пред спавање певале успаванке. У жалосним тренуцима се тужило (кукало), а такве песме звале су се тужбалице.

Певање је било једногласно или двогласно, а ритам мелодије је пратио ритам речи, односно ритам покрета код песама уз играње.

■ Како су се песме училе?

Народне песме су се памтиле и певале *їо слуху* – нису постојали нотни записи. Преносиле су се усмено, са старијих на млађе, из једног краја у други. Извођачи су и импровизовали – мењали и дотеривали већ познате песме. Промене су могле бити у тексту, мелодији, ритму. Зато данас постоји више сачуваних варијаната једне песме.

Ако је била добро прихваћена, песма је дуго опстајала. Дешавало се да се на исту мелодију певају различити текстови.

САЗНАЈ ВИШЕ

Вук Стефановић Караџић је написао: „Осим певања уз гусле, Срби све послове своје раде певајући: пастири певају по брдима и шумама, радни по пољу, жене код куће, путници путем.“

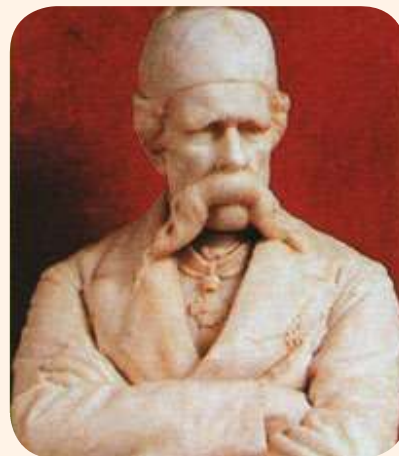

■ Ко је први записивао народне напеве?

У XIX веку, наши први школовани музичари записивали су народне напеве и тако их сачували од заборава. Најзначајнији међу њима били су композитори Корнелије Станковић и Стеван Стојановић Мокрањац. *Погледај се, јо чему ти је Мокрањац већ јознаи?*

f САЗНАЈ ВИШЕ

Велику заслугу за очување наших народних песама има Вук Стефановић Караџић. Он је све наше народне песме поделио на мушке (епске) и женске (лирске). Без обзира на назив, женске песме су певали сви, оне су биле из свакодневног живота. Вук је написао да су за женске песме, певање и мелодија важнији од текста. За јуначке, које је пратило свирање на гуслама, значајнији је био текст.

■ Народне игре

Народне игре (кола) одувек су биле у вези с окупљањима, свечаностима и прославама, те су подстицале дух заједништва. Начин игре и музика која је прати зависе од географског подручја и заједнице која је насељава. Свака област има свој стил играња и музику, народне песме, ношњу.

Коло се најчешће изводи уз инструменталну пратњу, било да је посреди само један инструмент или група инструмената – народни оркестар. Понекад је праћено и певањем.

СЛУШАМО

Немо коло

Постоји и коло које се игра без икакве мелодијске пратње, тзв. *немо (илуво) коло*. Играчи и играчице дају ритам сопственим корацима или звецкањем накита. Темпо ових кола може бити непромењен од почетка до краја, а може се постепено убрзавати и успоравати. Ова кола су веома стара и претпоставља се да су настала у крајевима где музика није била развијена већ су се играчи ослањали само на свој осећај за ритам. *Немо коло* је најдуже опстало у Крајини (*иламочко коло*), Херцеговини и Црној Гори.

Народни

Верује се да су први музички инструменти коришћени у обредима и да су производили само различите звуке и шуме. Такође, служили су за сигнализацију и преношење порука. Даљим њиховим усавршавањем настали су инструменти на којима су се изводиле мелодије.

Народне инструменте прво су израђивали пастири. Зависно од спретности и умећа мајстора, с временом су се мењали и усавршавали.

1 Дувачки инструменти

Свирала је инструмент пастира. Често је украшавана и осликавана. Без ње нису почињали вашари, посела, свадбе. Зовемо је и фрула, свираљка, дудук (велика фрула). Према старим обичајима, као велика вредност, фрула се у породици наслеђивала са оца на сина или би је старији пастир поклањао млађем.

Двојнице су такође пастирски инструмент. То је двоцевна свирала. Потребно је да се истовремено дува у обе цеви и тако се добијају два тона у истом тренутку – двоглас.

Зурла је инструмент на којем се изводе само игре и кола. Свира се у пару, при чему један зурлаш свира мелодију, а други све време „држи“ један тон.

Окарина је мали инструмент од печене глине.

Кавал је пастирски инструмент. И он се, као и зурле, свира у пару. Има нежан и мек тон, па је био погодан за извођење сетних пастирских мелодија. Кавал се држи укусо.

Бушен (рикало) пастирска је труба која се прави од коре дрвета. Дугачка је од метар и по до три метра, па се при свирању мора ослонити на земљу.

Гајде су инструмент који је некада, уз фрулу, био пратилац пастира. На њима су се свирала и кола, а гајдаш би стајао у средини круга. Гајде имају две свирале (мању и већу), дувалку и мешину – резервоар ваздуха.

ИНСТРУМЕНТИ Србије

Дромбуља је мали метални инструмент у облику потковице. За њу је причвршћена еластична опруга, коју свирач окида прстом док је дромбуља прислоњена на усне или зубе.

Даире се тресу или ударају о шаку или бок. То је углавном женски инструмент.

Ударачки инструменти

2

Бубњеви су често пратили народне игре. Јављали су се под различитим називима, у зависности од величине и намене.

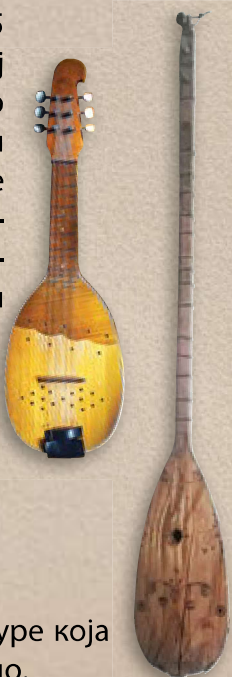

Тапан је врста бубња од ораховог дрвета. Често се у њега свира уз зурле.

Дарабука (тарабука) прави се од печене глине. Држи се у крилу или под мишком и даје ритмичку пратњу песми и плесу. Удара се обема рукама.

Тамбурица са 4 или 5 жица припада старој врсти тамбура. Пошто је била солистички инструмент, носи и име самица. Како се свирање сматрало и дангубом, називала се и дангубица.

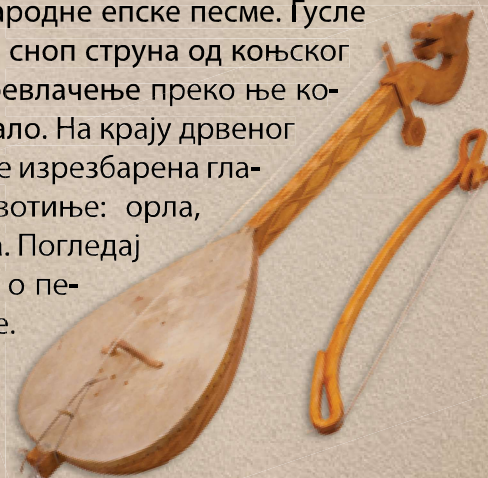

Шаргија је врста тамбуре која има дуг врат и мало тело.

Жичани инструменти

3

Гусле су биле веома популаран фолклорни инструмент, уз који су мушкарци певали народне епске песме. Гусле имају жицу – сноп струна од коњског репа, а за превлачење преко ње користи се гудало. На крају дрвеног врата често је изрезбарена глава неке животиње: орла, коња, сокола. Погледај кратак филм о певању уз гусле.

РАСПРОСТРАЊЕНОСТ ФОЛКЛОРНИХ ИНСТРУМЕНАТА

Већина наших фолклорних инструмената била је заступљена у свим областима, док су поједини карактеристични само за одређене крајеве. Сличност са иструментима суседних земаља је велика, због вишевековне повезаности и утицаја.

ЗАПАДНА СРБИЈА

Певање у западној Србији некада је било претежно двогласно, а ређе једногласно. Данас се, као део старе традиције, негује певање *из вика* – удвоје, гласно и на отвореном простору. Први глас почиње песму и „води“ мелодију, а други глас га прати. Песма не сме да се прекине, па је зато важно да певачи наизменично узимају ваздух.

СЛУШАМО

Певање *из вика*

Зашто се певало двогласно? У селима су људи били упућени једни на друге, због великих и напорних радова које су заједнички обављали. И певање је осликавало потребу за заједништвом, па се зато певало у друштву – заједно с неким.

Три ливаде

Српска традиционална песма

Умерено брзо

Три ли - ва - де, три ли - ва - де, ни - где 'ла - да не - ма,
са - мо јед - на, са - мо јед - на ру - жа ка - ле - мље - на.

2. Ту је ружу, ту је ружу Миле калемиио, калемиио, калемиио кад је момак био.
3. И под ружом, и под ружом заспала девојка. Ја је будим, ја је будим, међу очи љубим.
4. Устај, рâно, устај, рâно, свануло је давно. Устај, срце, устај, срце, подгријало сунце.

СЛУШАМО

Послушај другу верзију песме *Три ливаде*. Какве разлике примећујеш? Које извођење ти се више допада? Зашто?

*Све ливада,
нигде 'лада нема,
народна песма*

Чај, горо, причувај ми овце

Српска традиционална песма

Умерено

Чај, го - ро, ла - не мо - је, при - чу - вај ми ов - це,
чај, го - ро, ла - не мо - је, при - чу вај ми ов - це.

Чај, горо, лане моје, причувај ми овце,
Да ја сиђем, лане моје, доле до ливаде,
Да ја видим, лане моје, шта девојке раде.
Оне раде, лане моје, бел босиљак саде.
Ветар пири, лане моје, босиљак им мири.

Речник

p

■ чајати – чекати,
очекивати

Ој, ливадо, росна траво

Српска традиционална песма

Умерено

Ој, ли - ва - до, ро - сна тра - во, ја - во - ре, _____ ја - во - ре,
ко _____ по те - би чу - ва ста - до, зла - то мо - је?

2. Чувала га девојчица,
јаворе, јаворе,
од седамнест годиница,
злато моје!

3. Овце чува, песму пева,
јаворе, јаворе:
„Ах, мој драги, што те нема,
злато моје!

4. Што те нема ових дана,
јаворе, јаворе,
кад ја овце чувам сама,
злато моје?”

Играње у западној Србији изводи се и у кругу (затворено коло) и у полукругу. Кола су пратиле свирале и двојнице, бубањ, гајде, а од XX века и трубачи и хармоникаши. Позната кола ове области су: *йовод*, *чејворак*, *шројак*, *шестица*, *девојачко коло*.

СЛУШАМО

Игре из западне
Србије

